

ne, sv. 2, ur. Juan Cabello, Budapest 1992.). Kubinyi je koristio inventar šest slavonskih i hrvatskih tvrdih gradova. To je jedinstveni dokument, jer sadrži popis opreme tvrdih gradova i graditeljskih aktivnosti. Horváth donosi taj inventar i dopunjuje Kubinyije observacije o terminima *castrum* ili *castellum* u njemu te o vatrenom oružju. Osim što je to jedan od samo nekoliko inventara tvrdih gradova koji su nam na raspolaganju za srednjovjekovnu Ugarsku, to je ujedno i koristan izvor za praćenje širenja uporabe vatrene oružja. To pitanje za razdoblje ranog novog vijeka više istražuje György Domokos u posljednjoj raspravi. Opremanje tvrđava temeljilo se na teritoriju koji su branile. Domokos postavlja razdiobu tvrđava u tri kategorije. Tvrđave prve klase branile su područja više županija dok su one druge i treće klase zaštićivale samo manja područja. Autor uspoređuje broj ugarskih tvrđavskih inventara s podacima iz Zapadne Europe te zaključuje kako su ugarski podaci razočaravajući. Prema inventarima ugarske tvrđave konstantno su oskudijevale u barutu i vatrenom oružju. Ipak, autor smatra da je to izazvano u prvom redu fragmentarnošću izvora te ukazuje da je deficit u vatrenom oružju postajao sve važniji kako je vrijeme protjecalo te to ilustrira primjerima Petnaestogodišnjeg rata kad je glavna snaga armija izražavana prvenstveno u artiljeriji i puškama, a ne više u tvrđavama.

Studije predstavljene u ovom zborniku daju iznijansirano sliku ratovanja i logistike u Europi i Ugarskoj u srednjem i ranom novom vijeku. U pojedinim raspravama nalaze se i kritički pripremljena izdanja nekih važnih izvora. Knjiga sadrži i rječnik mađarskih, latinskih, engleskih, francuskih i grčkih termina, koji također znatno olakšava korištenje knjige. Zbornik je i dobar prilog uključivanja ugarske povijesti u širi europski kontekst kao njegov integralni dio. Nažalost, činjenica da članci nemaju sažetke na engleskom ili bilo kojem drugom svjetskom jeziku u velikoj će mjeri otežati njegovu recepciju unutar međunarodne znanstvene zajednice, što je u svakom slučaju šteta kad se uzme u obzir kvaliteta prezentiranih radova i inovativnost njihovog pristupa.

István Kádas – Eszter Tarján

Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. Authority and Property, ur. Irena Benyovsky Latin – Zrinka Pešorda Vardić, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2014., 536 str.

U zborniku radova posvećenom pitanjima vlasti i vlasništva u gradovima srednjovjekovne Hrvatske sudjelovao je dvadeset i jedan autor. U uvodnom tekstu pod naslovom *Introduction: Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: Authority and Property* (13-34) Irena Benyovsky Latin postavlja tematske okvire knjige oslanjajući se na europsku historiografiju i potom se osvrćući na nekoliko kronoloških i teritorijalnih cjelina (istarski i dalmatinski gradovi u suodnosu sa stranim silama – Bizant, Venecija; primorska Hrvatska u odnosu na kopnenu). U kratkim crtama uvodi čitatelja u tekstove koje slijede i objašnjava tematsku razdiobu. Unatoč tome, u ovom će se radovi prikazati slijedom prostorne logike umjesto tematske kako je to u knjizi.

O najzapadnijem području balkanskog poluotoka izlaže Miha Kos koji analizira razvoj jedanaest urbanih cjelina smještenih na području današnje Slovenije u radu *The Beginnings of Medieval Towns in the Slovenian Lands and Their Founders: Controversies and New Interpretations* (115-156). Autor vodi evidenciju o terminima pod kojima se pojedina naselja pojavljuju u izvorima od 11. do 14. stoljeća, na čemu temelji daljnju raščlambu gradskog razvoja. Priložene slike su nažalost samo iz znatno kasnijeg razdoblja.

Istri se posvećuju dva autora. U tekstu *Public and Private Space in Early Medieval Towns: Istrian Cases* (35-54) Maurizio Levak prikazuje općenite urbanističke promjene koje se pojavljuju s prelaskom iz kasne antike na početak srednjeg vijeka (smanjenje životnog prostora, jačanje fortifikacija), a potom proučava slučajeve pojedinih istarskih gradova prikladno u analizi koristeći

njihove priložene planove. Autorica Darja Mihelić svoju studiju suzuje na jedan istarski grad u članku *Space and Property in Medieval Towns in the Venetian Part of Istria: The Case of Piran* (95-114). Uvodni dio se isto odnosi na istarske gradove općenito, ali u kontekstu njihovog odnosa s ruralnim okruženjem. Potom se prati proces urbanizacije Pirana od 7. do 19. stoljeća uz prikladnu kartografsku podlogu, a naglasak je stavljen na srednjovjekovno poimanje vlasništva.

Proučavanjem Kvarnerskog prostora su se pozabavili dvojica autora. Dušan Mlacović se posvećuje "case study" Raba u drugoj polovici 14. stoljeća u radu *The Relationship between Public and Private on the Island of Rab during the Second Half of the 14th Century* (55-65). Autor se koncentrira na imovinu i ponašanje trojice predstavnika gradske elite (što stranaca, što domaćih) za razradu poimanja privatnog i javnog prostora u vrijeme anžuvinske vladavine, tj. uočava da je granica ta dva prostora često propusna. Gordan Ravančić svoje zamisli izlaže u tekstu *Urban Settlements (oppida) of Vinodol under the Rule of the Counts of Krk: Topographical Situation and Local Organization within the Feudal Manor* (189-208). Ondje se proučavaju različite logike koje su potaknule izgradnju pojedinih *castra* i *oppida* na primorskim i kopnenim dijelovima Vinodolske općine u 13. i 14. stoljeću. Autor sučeljava specifično društveno uređeni prostor vremena Vinodolskog zakonika s težnjama Frankapana da uspostave svoju vlast na prostoru kneštva, postavljajući razvoj mreže izgradnje ovih utvrđenih prostora u kontekst Christallerove teorije o načelima širenja administrativnih središta.

Dalmacija je najviše historiografski zastupljena cjelina u zborniku. Zrinka Nikolić Jakus posvećuje se statusno simboličkom posjedovanju vlastitog obrambenog tornja u radu *Privately Owned Towers in Dalmatian Towns during the High and Central Middle Ages* (273-293). Navedeni su primjeri fortifikacijskih tornjeva radnog srednjeg vijeka u Splitu (prvi spomeni), Trogiru, Dubrovniku i Zadru. Osim ugleda koji donosi posjedovanje vlastitog tornja, članovi patricijskih obitelji koji su vlasnici takvog zdanja ujedno su zaduženi doprinositi obrani gradskih zidina. Posebnu skupinu, strance, proučava Ante Birin u radu *The Foreigner and Ownership Rights in Eastern Adriatic Medieval Communes* (455-468). Oslonivši se na dvadeset gradskih Statuta od Istre do današnjeg Crnogorskog primorja, u razdoblju njihove kodifikacije (od 1272. do 1530.), razmatraju se pravne osnove koje su strancima omogućavale da steknu neku nepokretnu imovinu. Autor ustanovljuje da je u praksi vlasništvo za strance u većini slučajeva podvrgnuto običajnom pravu, a ne statutarnim odredbama. Povrh tekstova o Dalmaciji kao cjelini, pojedini autori su razmatrali samo pojedine gradove. Uz jasnu tematsku kartu i prigodne slikovne priloge Ana Plosnić Škarić obrađuje proces stjecanja nekretnina kod pojedinih plemićkih ili obrtničkih obitelji koje su se doselile u Trogir u radu *Real Property of Wealthy Commoners: The Formation and Rise of Commoner Lineages in Trogir after 1420* (349-376). Sljedeći rad isto obrađuje pridošlice, no u Splitu i to s posebnim osvrtom na obrtnike. Radi se o radu Tonije Andrić *Commoners' Ownership in Medieval Cities: Real-Estate Trading of Split's Craftsmen in the Mid-Fifteenth Century* (377-398). Čitatelja se uvodi u učestalost tipova ugovora, vrste posjedovanih nekretnina u gradu i njihovu vrijednost, prostornu rasprostranjenost obrtnika te o zanatima koji se javljaju u šest promatranih godina (1443.-1449.).

Zadar, kao najznačajnija komuna čitave Dalmacije i glavni grad bizantske, ugarsko-hrvatske te mletačke Dalmacije, predmet je najvećeg broja radova. Pokojni Franjo Smiljanić je istraživao podudarnost nazivlja agrarnih površina (*parva* i *magna*) s terenskom stvarnosti u članku *What is the Meaning of "Large" and "Small" in the Names of Municipal Estates in Zadar's Mainland Communal Territory?* (67-94). Na primjerima prikupljenih toponima autor je zaključio da je moguće pratiti širenje komunalnog teritorija i pojačani komunalni nadzor nad zemljištima periferije. Uz kontrolu, ovi nazivi svjedoče i o progresivnom oblikovanju agrarnog krajolika. Utjecaj i poslovno-politička djelatnost pripadnika hrvatskog plemstva u Zadru je tema izlaganja Ivana Majnarića u tekstu *Nobility of the Croatian Kingdom between Zadar and Its Hinterland during the Late 14th and Early 15th Centuries* (209-236). Autor proučava 44 pojedinca, donoseći u tabeli (u do-

datku) njihovu pripadnost nekom rodu, njihov status unutar zidina, trajnost njihovog boravka i profesije kojima su se bavili ako su one navedene. Zaključuje da su veze između unutrašnjosti Hrvatske i Zadra bile vrlo žive. Sudske žalbe oko nekretnina i njihovo rješavanje je glavna točka proučavanja Tomislava Popića u radu *Mechanisms of Immovable Property Transfer in a Medieval Town: The Case of Zadar* (469-486). Nabrajaju se pojedini slučajevi parničkih postupka radi ustanovljavanja načina prijenosa vlasništva nekretnina. U članku Memoria S. Chrysogoni *Between the Legend on the Transfer of Relics and Ownership over Monastic Land* (509-534) Trpimir Vedriš se pak pozabavio sa "simboličnim posjedovanjem" – dakle ne s "materijalnom imovinom" koju ostali sudionici ističu – nego kroz sudbinu moći svetog zaštitnika Zadra, svetog Krševana. Autor raspravlja o "posjedovanju" društveno kolektivnog pamćenja uobličenom u kultu svetaca i njihovih relikvija, a da se pri tome posebno osvrće na povijest prisutnosti moći sv. Krševana od 7. stoljeća u Zadru, legende o njihovom prijenosu iz Grada, mjestu pokopa te poveznice legenda s izvornom građom (donacije). Autor zaključuje da se samostan Sv. Krševana dobro potrudio uspostaviti konkordanciju između legende i vlasničke knjige ove ustanove da bi ugradio u kolektivno pamćenje stvarnu prisutnost tog sveca u Zadru, a da zakonitost posjedovanja igra bitnu ulogu u stvaranju "simboličnog posjeda" jedne date zajednice.

Na Dubrovnik su se osvrtele tri autorice. Irena Benyovsky Latin proučava *Dubrovnik's Burgus of St Blasius in the 13th Century* (295-326). U radu se razmatra urbanizacija prostora izvan same jezgre prije i poslije kodifikacije statuta iz 1272., društveno-prostorni raspored stanovništva (s posebnim osvrtom na došljake i patricije), te autorica zaključuje da u 13. stoljeću rast populacije potiče prostorno proširenje i uspostavu nove ekonomske organizacije urbane zone. Tri priložene mape pospješuju praćenje iznošene logike. Sljedeći tekst zasebno obrađuje posjedovanje pripadnika bratovštine Antunina kroz naslov *Property and Ownership in Dubrovnik's Confraternity of St Anthony in the Late Medieval and Early Modern Ages* (327-348), a autorica mu je Zrinka Pešorda Vardić. Uvodno izlaganje prikazuje ulogu bratovština općenito i bratovštine Antunina posebice, koja kroz visoku pristojbu za učlanjenje filtrira svoje članova i osigurava si ugledni položaj. Autorica se osvrće i na strategiju stjecanja imovine po svim dijelovima grada, načinu stjecanja sredstava za financijsku djelatnost i aktivnosti iznajmljivanja dotičnih vlasništva, uz sučeljavanje sa zakonskim direktivama koje je proglašavala patricijska vlast. Nella Lonza vrši raščlambu veze pokretne imovine i kriminalne djelatnosti pojedinih Dubrovčana u tekstu *Property under the Protection of the Authorities: Punishment of Thieves in Medieval Dubrovnik* (487-508). Nakon pregleda statutarnih odredbi vezanih uz krađu, autorica statistički obrađuje razne činjenice prikupljene iz sudskih kriminalnih spisa (spolna pripadnost, prostorna raspodjela krađa, proporcija kradljivca u odnosu na druge zločine, učestalost optužbe kod pojedinca, vrsta primjene progona/suđenja nad zločincima) uz prigodne tabele. Zbog potrebe što bržeg trgovačkog obogaćivanja, dubrovačka vlast ne preže ni od torture nad pojedincima kako bi dala privid sigurnog grada, te općenito provodi različite (fizičke ili novčane) kazne ovisno o njenoj procjeni opasnosti koju pojedini kradljivac predstavlja – neovisno o slovu zakona.

Jedna od pozitivnih odlika ovog zbornika o gradovima leži u uključivanju studija koje se bave prilično često zanemarenim prostorom, tj. sjevernim dijelom hrvatskog teritorija, odnosno srednjovjekovnom Slavonijom. O tome je ovdje objavljeno čak pet radova. Panonski teritorij u širem shvaćanju koji uključuje Austriju, Moravsku i Mađarsku tema je proučavanja Karolya Gode u *Divided Spaces of Authority: Civic Power and Urban Property in Pre-Modern Western Pannonia* (237-260). U Austriji se na razvoj grada (Wiener Neudstadt) isprepliću utjecaji nekog svjetovnih vladara s onim crkvenih ustanova. U Moravskoj se vidi, na primjeru Olomouca, kako su glavni ljudski čimbenici upravljanja grada biskup i građani, dok se u to vrijeme (16. stoljeće) u Ugarskoj za prevlast natječu protestanti i nadbiskup (u Trnavi). Pored razrađenih primjera, kao dopunska ilustracija uz rasprave se nalaze tematski tlocrti razvoja dotič-

nih gradova kroz stoljeća. Hrvoje Kekez u članku *Fortified Towns of the Babonić Counts in Central and Lower Pounje as Non-Agrarian Settlements (13th-14th Centuries) (157-187)* razmatra strategiju Babonića prema gradskim naseljima na njihovom teritoriju. Ona je postavljena u kontekst nastanka gradova u unutrašnjosti hrvatskih zemalja koji se uvelike razlikuje od kontinuiranog postojanja obalnih komuna (nove tvorevine pod jurisdikcijom nekog plemićkog roda nasuprot naslijeđu antike) te uspostave mreže raznih utvrđenih prostora. Nakon toga autor prati kroz tri stoljeća sudbinu pojedinih naselja koja su bila u posjedu Babonića i zaključuje da su Babonići vodili snažnu politiku koja je pospjela trgovačko i društveno unaprjeđenje njihovih gradova sve do dolaska Osmanlija. U članku *The Role of Nobility in the Transformation of Towns in 15th-Century Continental Croatia (261-272)* Ratko Vučetić promatra porast urbane gustoće kontinentalne Hrvatske kroz prizmu posjeda nekih velikaških obitelji (grofova Celjskih i Iločkih te Frankapana) i analiziraju zasluge tih plemića na njihov procvat. O gornjogradskom dijelu Zagreba piše Bruno Škreblić u članku pod naslovom *Urban Elites and Real Estate in Medieval Town: Owners of Palaces in Medieval Gradec (Zagreb) (399-437)*. U radu se analiziraju palače koje su pripadale uglednim obiteljima, a nalazile su se unutar ili izvan gradskih zidina, a na kraju je priložen prigodan tlocrt sa smještajem dotičnih građevina. Sljedeći članak koji se usredotočuje na žene kao posjednice napisala je Marija Karbić, a naslov mu je *Women and Property in Medieval Slavonian Towns (439-454)*. Koristeći pojedine sudske odluke i bilježničke spise ili pravnu teoriju izraženu u zakonodavstvu, autorica dolazi do zaključka da su u pravilu žene mogle biti sasvim normalno vlasnice nekretnina, ali pod prethodnim uvjetom da su bile pripadnice građanskog sloja (što jednako tako vrijedi i za muškarce). Zahvaljujući takvom stanju, žene u srednjovjekovnoj Hrvatskoj znatno su doprinijele privrednom rastu gradova u kojima su obitavale.

Sabine Florence Fabijanec

Splitski Statut iz 1312. godine: povijest i pravo. Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 24. do 25. rujna 2012. godine u Splitu, ur. Željko Radić – Marko Trogrlić – Massimo Meccarelli – Ludwig Steinforff, Književni krug Split – Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu – Pravni Fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2015., 623 str.

U Splitu je 2015. tiskan zbornik radova sa istoimenog međunarodnog znanstvenog skupa pod nazivom *Splitski Statut iz 1312. godine: povijest i pravo o 700. obljetnici* koji je održan u rujnu 2012. u Muzeju grada Splita. Ovaj bogati zbornik radova sadrži 29 znanstvenih radova, uključujući vrlo opsežnu uvodnu studiju Tomislava Raukara *Srednjovjekovni Split i Percevalov statut iz 1312. godine (15-28)*. Izdavači zbornika su Književni krug Split, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Sveučilišta u Splitu i Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu. Na kraju zbornika nalazimo *Kazalo osobnih imena (597-610)* i *Kazalo zemljopisnih pojmova (611-620)* te *Sadržaj (621-623)*.

Opći aspekti/Conspetus generales (29-147) naslov je cjeline koja započinje radom Thomasa Simona naslovljenim *Die Bedeutung der "Statuten" in der europäischen Gesetzgebungsgeschichte (Eine Skizze) (31-40)*. U navedenom radu autor prikazuje značaj statuta u razvoju europskog zakonodavstva u srednjovjekovnom razdoblju. Nadalje, statute koji se pojavljuju u navedenom razdoblju smatra instrumentom neophodnim za provođenje vlasti putem primjene zakonodavstva. Naposljetku, statute kao što je bio splitski smatra smjernicama kasnijih zakona primjenjivanih u kasnosrednjovjekovnim njemačkim zemljama, ali i drugim onodobnim europskim državama.

Rad pod nazivom *The Autonomy of Law and the Statutes of the Cities in the Legal Order of the Late Middle Ages (41-52)* djelo je Massima Meccarellija. Autor napominje kako je intencija ovog